

Залучення жінок та чоловіків до хатньої праці в Україні та інших європейських країнах: досвід крос-культурного дослідження

Л. О. Малиш, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

У статті, на основі даних п'ятої хвилі Європейського Соціального Дослідження, охарактеризовано особливості залучення чоловіків та жінок до хатньої праці в Україні та інших європейських країнах. Установлено наявність суттєвих відмінностей в охопленні представників обох статей репродуктивною працею, залежно від способу його вимірювання. З'ясовано, що як у чоловіків, так і у жінок при фіксації факту її здійснення значення цього показника є суттєво меншим, аніж за умов відповіді на питання щодо її тривалості, що властиве всім розглянутим країнам. Виявлено, що в Україні одружені респонденти активніше займаються хатньою працею, аніж неодружені, проте гендерні відмінності у обсязі хатньої праці серед тих, хто перебуває у шлюбі, властиві лише міському населенню. При цьому зменшення кількості годин хатньої праці відбувається у чоловіків, які працюють, проживають у місті, мають менший вік та вищі доходи, тоді як у жінок воно відмічено лише за умов їхньої зайнятості. Встановлено, що обсяг хатньої праці, виконуваної як чоловіками, так і жінками, в Україні є найвищим із-поміж усіх розглянутих європейських країн. З'ясовано, що переліки чинників, які зумовлюють обсяг хатньої праці, мають як гендерні, так і крос-культурні відмінності, хоча напрямки впливу окремих незалежних змінних на залежну в різних країнах здебільшого співпадають.

Ключові слова: Європейське Соціальне Дослідження; гендерні ролі; подвійне навантаження; праця

Men's and women's engagement in domestic work in Ukraine and other European countries: experience of cross-cultural research

L. O. Malysh, The National University «Kyiv-Mohyla Academy»

In the 21st century, men's and women's engagement in domestic work remains unequal. Despite the fact that many studies pay attention to the causes and consequences of this phenomenon, scholars know little about features of division of domestic labor in various European countries and in Ukraine in particular. Drawing on data by the European Social Survey (ESS), in particular, the fifth wave of the survey, conducted in 2010 in 27 European countries (N=52460), this article examines how Ukrainian men and women are involved in housework and compares it with corresponding indicators in European countries. The individual's reproductive labor involvement were identified as answers to questions of whether he was doing housework and how much time a week he spent on it. It was revealed that there was difference between people's involvement in reproductive work depending on the method of its measurement. For example, in all countries examined and for both men and women the value of this indicator is much smaller, when individuals reported the fact of doing housework, than when they answered the question of its duration. Analysis of Ukrainian empirical data indicates that women's participation in domestic tasks is much higher than that of men; married individuals are more likely to do housework than unmarried especially if they live in villages. Moreover, the rate of women which reported housework as the main form of activity a week was significantly higher than that of men. In the subgroup of married respondent gender difference in time spent on domestic task existed among those who live in cities, but no difference is observed between rural men and women. Among married men and women two separated regression models of time spent on domestic activities were constructed considering age, employment status, years of full-time education completed, type of settlement, and feeling about household's income nowadays. As a result, it was found that age, income, paid work and city-dwelling has negative relationship and age positive relationship with men's housework hours, while only doing paid work affects women's housework hours. Comparing the data for all 27 countries, it was indicated, that in Ukraine both men and women spent more hours per week on domestic work than in other European countries. In addition factors men's and women's housework duration were different and displayed greater variability between countries.

Keywords: European Social Survey; gender roles; double burden; work

Вовлечение женщин и мужчин в домашнюю работу в Украине и других европейских странах: опыт кросс-культурного исследования

Л. О. Малыш, Национальный университет «Києво-Могилянська академія»

В статье, на основе данных пятой волны Европейского Социального Исследования, охарактеризованы особенности вовлечения мужчин и женщин в домашнюю работу в Украине и других европейских странах. Установлено наличие существенных различий в охвате представителей обоих полов репродуктивным трудом, в зависимости от способа его измерения. Выяснено, что как у мужчин, так и у женщин при фиксации факта его выполнения значение этого показателя существенно меньше, чем при ответе на вопрос о его продолжительности, что свойственно всем рассмотренным странам. Выведено, что в Украине женатые респонденты активнее занимаются домашней работой, чем неженатые, однако гендерные отличия в объеме домашней работы среди тех, кто состоит в браке,

присущи тільки городському населенню. При цьому зменшення кількості годин домашньої роботи відбувається у працюючих чоловіків, які проживають в місті, мають менший вік і вищі доходи, тоді як у жінок це відмічено лише за умови їх зайнятості. Встановлено, що обсяг домашньої роботи, виконуваної як чоловіками, так і жінками, в Україні найвищий серед усіх досліджуваних європейських країн. Виявлено, що перелік факторів, що впливають на обсяг домашньої роботи, мають як гендерні, так і кросс-культурні відмінності, хоча напрямки впливу окремих незалежних змінних на залежну в основному збігалися в різних країнах.

Ключові слова: Європейське соціальне дослідження; гендерні ролі; подвійне навантаження; робота

Постановка проблеми.

Протягом життя індивід має низку статусів – позицій, які визначають його права й обов'язки у взаємодіях та очікуваннях іншими від нього певної поведінки. Залежно від статі людина одержує приписаний статус чоловіка або жінки, з яким пов'язана відповідна гендерна роль. Вимоги до виконання таких ролей із часом змінюються, але продовжують зберігатися відмінності у видах діяльності, здійснюваних особами різної статі.

Традиційний для патріархального суспільства гендерний розподіл ролей передбачав те, що чоловік буде годувальником сім'ї, а жінка – берегинею домашнього вогнища. Звідси, чоловіки були залучені до оплачуваної діяльності із виробництва матеріальних та нематеріальних благ (так званої продуктивної праці), тоді як жінки забезпечували комфортне існування родини, підтримуючи лад в оселі, готуючи їжу, доглядаючи дітей та виконуючи інші хатні обов'язки (репродуктивну роботу).

Індустріалізація зумовила зростання суспільної потреби у робочій силі, засобом задоволення якої став вихід жінок на ринок праці, що призвело до поєднання ними продуктивної та репродуктивної праці, а відтак – до подвійного навантаження. Крім того, саме жінки здебільшого працюють у тих галузях сфери послуг, що пов'язані з допомогою в організації побуту – платним виконанням різноманітної домашньої роботи [5].

Рутинний характер репродуктивної праці та її суттєва тривалість, особливо за умов додавання до продуктивної, зменшують можливість повноцінного особистісного розвитку жінок. Тому показниками гендерної рівності у суспільстві є, з одного боку, незначна часова тривалість домашньої роботи, а з іншого – рівне залучення осіб різної статі до хатньої роботи. При цьому підґрунтям для позитивних зрушень, пов'язаних зі зменшенням подвійного навантаження, має бути зміна уявлень населення щодо гендерного розподілу домашньої роботи. І саме студії особливостей залучення жінок та чоловіків до репродуктивної праці можуть надати інформацію, яка б стала поштовхом для цього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій.

У сучасних соціальних науках достатньо ґрунтовно вивчалися різні аспекти залучення населення до репродуктивної праці. Так, західні дослідники приділяли значну увагу поясненню причин відтворення у часі гендерної нерівності у розподілі хатньої праці, звертаючись до визна-

чення впливу на нього розподілу хатньої роботи у батьківській сім'ї [10], класової позиції жінок та можливості винайму хатніх працівників [3], різноманітних ресурсів, наявних у домогосподарстві [6] та повторних шлюбів [9]. Також науковці з'ясовували чинники ставлення жінок до наявного у домогосподарстві розподілу домашньої роботи [7], розглядали наслідки значного навантаження жінок хатньою працею [4] та здійснювали детальний опис соціально-демографічних характеристик жінок, зайнятих у сфері виконання оплачуваної хатньої роботи [11].

У роботах вітчизняних авторів висвітлювалися гендерні особливості розподілу хатньої праці поруч із гендерною сегрегацією на ринку праці та подвійне навантаження у жінок, які працюють [1; 2]. Однак, зосередження тільки на гендерних відмінностях у залученні до хатньої праці та незначна увага до особливостей цієї активності у чоловіків не дозволяють скласти повного уявлення про особливості перебігу цього процесу.

Метою дослідження є з'ясування залучення українських чоловіків та жінок до хатньої праці та його порівняння із тим, яке властиве населенню європейських країн. При цьому новизна дослідження зумовлена доповненням висвітлення поширеності цих практик серед жінок даними щодо виконання репродуктивної праці чоловіками та деталізацією переліку соціальних чинників залучення до неї у представників обох гендерних категорій. Також розвідка покликана заповнити лакуни у галузі кросс-культурних досліджень цього процесу, які є вельми нечисленими та базуються на використанні його макропоказників [8].

Виклад основного матеріалу.

Визначення залучення чоловіків та жінок до хатньої праці було здійснено на основі даних п'ятої хвилі Європейського Соціального Дослідження (European Social Survey, ESS), проведеного у 2010 році у 27 країнах-учасниках (N=52460). Саме цей масив містив, по-перше, дані по Україні, а по-друге – найбільшу кількість показників із проблематики розвідки, що й зумовило надання йому переваги перед даними шостої хвилі згаданого дослідницького проекту.

Опитувальник дослідження включав наступні показники залучення індивідів до хатньої роботи: факт здійснення хатньої роботи протягом семи днів, які передували опитуванню; визнання хатньої роботи основною формою діяльності за цей час; кількість часу, що зазвичай витрачали на хатню роботу респонденти, які перебували у шлюбі, протягом тижня; факт здійснення хатньої роботи

шлюбним партнером респондента та кількість часу, яку він цьому зазвичай приділяв протягом тижня.

Хатня праця, за визначенням розробників інструментарію дослідження, включала у себе такі форми діяльності, пов'язаної з побутом респондентів, як приготування їжі, прання, прибирання, догляд за одягом, покупки, ремонт майна, за виключенням догляду за літніми людьми чи хворими та дозвілля.

При аналізі відповідей на пряме запитання щодо того, чи займався індивід хатньою роботою, очікувано, підтвердився висновок щодо суттєвих гендерних відмінностей у залученні до неї. Так, вказали на виконання репродуктивної діяльності 8,6% чоловіків та 27,4% жінок.

Частки зайнятих хатньою працею зростали у сільській місцевості у чоловіків до 16,4% (проти 7,1% у місті), а у жінок – до 36,1% (проти 26,1%). Їхні значення були найвищими в одружених респондентів, серед яких хатню роботу виконували 8,1% міських та 17,6% сільських чоловіків і 34,6% міських та 43,4% сільських жінок. Для неодружених респондентів, які у цілому були менше залучені до репродуктивної праці, також зберігалися поселенські та гендерні розбіжності: виконання хатньої роботи згадали 6,4% міських та 13,3% сільських чоловіків і 16,5% міських та 25,7% сільських жінок.

Основною формою активності репродуктивна діяльність частіше була у жінок (15,7% проти 1,6% у чоловіків), при цьому частки тих, хто відзначив її у якості такої, виявилися найвищими в селян порівняно з містянами та в одружених відносно неодружених, тобто найвищим цей показник був у заміжніх мешканок сіл (25,8%).

При оцінці того, чим займався протягом тижня партнер (йдеться як про зареєстровані шлюбні відносини, так і про співмешкання), як чоловіки, так і жінки подекуди забували про виконання хатньої роботи, хоча перші робили це частіше. Так, у місті про це згадувало 8,1% одружених чоловіків, а за оцінками заміжніх жінок таких серед їхніх партнерів було лише 4%. У селі ці частки практично співпали, склавши серед респондентів-чоловіків 17,6%, а за оцінками одружених мешканок сіл 15,6%. Серед заміжніх жінок-містянок 34,6% відмітили залучення до репродуктивної діяльності, серед мешканок сіл – 43,3%, тоді як одружені чоловіки зі вказаних типів населених пунктів вказали на її виконання 27,3% та 33,3% їхніх дружин.

Суттєво відрізнялися від даних, одержаних на основі фіксації факту виконання хатньої роботи, ті, де було специфіковано кількість годин, витрачених на неї. Навіть при врахуванні того, що частина індивідів, яка вказала її звичний обсяг, могла не займатися протягом останнього тижня репродуктивною працею, відмінності виявилися разючими. Лише у 3,4% одружених міських чоловіків цей показник дорівнював нулю, ані серед одружених сільських, ні серед неодружених

і сільських, і міських чоловіків, ні серед жінок, незалежно від сімейного стану та типу населеного пункту мешкання, таких осіб не виявилось взагалі. Примітним було те, що середня кількість годин, приділена домашній праці, серед тих, хто згадав та не згадав про неї, відповідаючи на пряме запитання, значимо розрізнялася лише для міських жінок. При цьому відмінності виявилися значущими як при порівнянні самооцінок респонденток (на рівні $p < 0,001$), так і при співставленні оцінок одруженими міськими чоловіками своїх дружин (на рівні статистичної тенденції $p = 0,059$), становлячи близько 10 та 7 годин відповідно.

Крім того, якщо одружені чоловіки були більшою мірою, аніж жінки, схильні недооцінювати участь партнерів у хатній роботі при відповіді на пряме питання, то при визначенні витрачених на неї годин ситуація змінилася. Вказали на те, що вона дорівнювала нулю, 3,4% одружених міських чоловіків та жодного сільського, тоді як заміжні жінки казали про 8,9% та 2,9% таких серед своїх чоловіків. Натомість залучення заміжніх жінок до репродуктивної праці недооцінили лише 1,3% міських одружених чоловіків – якщо всі жінки відзначили її виконання протягом останнього тижня, то одружені чоловіки помітили її у 97,7% своїх дружин. У сільській місцевості стовідсоткове залучення до репродуктивної праці і декларувалося заміжніми респондентками, і визнавалося одруженими чоловіками.

Гендерні відмінності у кількості часу, витраченого на хатню роботу ($p < 0,001$), було зафіксовано лише для міст, де одружені чоловіки займалися нею у середньому 18,4 години на тиждень (стандартне відхилення становило 17,7 – далі у тексті воно наведено в дужках), а заміжні жінки – 30,4 (19,4).

І хоча середня кількість часу, проведеного на робочому місці, у заміжніх міських жінок та одружених чоловіків також значимо розрізнялася ($p = 0,014$), становлячи 40,5 (15) годин у перших та 43,3 (14,4) у других, це не вирівнювало загальну кількість часу, зайнятого як продуктивною, так і репродуктивною діяльністю. У жінок цей показник становив 69,4 (23,6), а у чоловіків – 60,1 (19) годин на тиждень (розбіжності значимі на рівні $p < 0,001$), відображуючи суттєве поглиблення подвійної зайнятості перших.

У випадку, коли індивіди не працювали, кількість часу, витрачена на хатню роботу, суттєво зростала як у жінок, так і у чоловіків, проте її обсяг у осіб різної статі не вирівнювався. Хатня праця у непрацюючих жінок становила 36,5 (21,4) годин на тиждень проти 22,9 (11,6) годин у працюючих, тоді як у чоловіків – 24,5 (20,7) проти 12,4 (11,6) годин відповідно.

У сільській місцевості хатній роботі чоловіки приділяли 29,8 (26,06) годин на тиждень, а жінки – 35 (20,2). Продуктивна праця у них займала приблизно стільки ж, скільки у містян – по 45,5 (13,7) та 40,4 (16,5) годин на тиждень. Загальна кількість часу, зайнятого працею, становила у перших 71,1

(22,7) та 74,5 (27,4) годин на тиждень. З огляду на відсутність значимих розбіжностей для осіб різної статі у всіх розглянутих показниках, подвійна зайнятість у чоловіків, які мешкали у сільській місцевості, була значно гострішою, аніж у міських, досягаючи того ж рівня, що і у жінок.

Виявлені поселенські відмінності у тривалості репродуктивної праці чоловіків та жінок продемонстрували, що урбанізаційні процеси, властиві сучасним індустріальним суспільствам, дозволили зменшити подвійне робоче навантаження лише для міських чоловіків. Кількість часу, яку витрачали одружені жінки у міській та сільській місцевості як на хатню працю, так і на трудову діяльність, значимо не розрізнялася.

Для з'ясування того, чи було залучення до репродуктивної праці однаковою мірою властивим окремим соціо-демографічним категоріям у межах жіночої та чоловічої підвибірки, засобами Загальної лінійної моделі було протестовано вплив на тижневу кількість годин хатньої роботи таких чинників, як тип населеного пункту (визначений у вигляді дихотомії місто / село), кількість років навчання, вік та матеріальне становище респондентів (його рівнями були: живуть комфортно за наявних доходів; можуть жити за наявних доходів; відчувають певні складнощі за наявних доходів; відчувають серйозні матеріальні складнощі). Одержані для кожної зі статей моделі подано у таблиці 1 (модель 1).

Наведені дані вказують, що на залучення заміжніх жінок до хатньої роботи не чинив значимого впливу жоден із перелічених чинників. Тобто, ні рівень забезпечення сім'ї, ні її проживання у місті зі значно краще розвинутою інфраструктурою та сферою послуг нічим не покращували їхнього становища. Натомість у одружених чоловіків, які проживали у місті, мали менший вік та доходи, за яких вони не відчували матеріальних складнощів, кількість годин, яку вони витрачали на репродуктивну працю, зменшувалася. Кількість років навчання на залучення до хатньої роботи не впливала. Разом перелічені чинники пояснювали від 18,1% до 19,5% варіації залежної змінної.

З огляду на відмічену раніше у індивідів обох статей суттєву різницю у кількості годин, придленій репродуктивній праці, залежно від того, чи вони працювали, до моделей було додано змінну, яка фіксувала виконання індивідами оплачуваної роботи протягом останнього перед опитуванням тижня. Відсоток поясненої дисперсії залежної змінної підвищився, коливаючись у діапазоні від 19,4% до 21,1% для чоловічої підвибірки та від 11,4% до 11,6% для жіночої (таблиця 1, модель 2). При цьому в чоловіків значимих відмінностей у кількості годин репродуктивної праці між тими, чия сім'я відчувала серйозні матеріальні складнощі, та представниками інших майнових прошарків не спостерігалось, тоді як ті, хто відчував

Таблиця 1. Чинники кількості годин хатньої роботи

Змінна	Модель 1		Модель 2	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Константа	3,762	38,632**	4,793	23,678**
Матеріальне становище сім'ї респондента				
Живе комфортно за наявних доходів	-10,702*	НЗ	-7,603	НЗ
Може жити за наявних доходів	-5,52*	НЗ	-3,918	НЗ
Відчуває певні складнощі за наявних доходів	1,183	НЗ	2,662	НЗ
Відчуває серйозні матеріальні складнощі	—	—	—	—
Вік	0,4**	НЗ	0,306**	НЗ

Тип населеного пункту				
Місто	-5,684*	НЗ	-5,541*	НЗ
Село	—	—	—	—
Кількість років навчання	НЗ	НЗ	НЗ	НЗ
Наявність оплачуваної роботи				
Не було			5,486*	13,276**
Була				
R ²	0,195	0,019	0,211	0,116
Скорегований R ²	0,181	0,007	0,194	0,114

Примітки: Референтними категоріями змінних є останні.

Ймовірності для коефіцієнтів позначені: * $p(0,01; 0,05)$, ** $p \leq 0,01$.

Незалежні змінні, які не здійснювали значимого впливу на залежну, помічені НЗ.

матеріальні складнощі, витрачали значимо більше часу на неї за краще забезпечених індивідів. Як чоловіки, так і жінки, які не працювали, були більше залученими до хатньої роботи, аніж ті, хто на момент опитування мав роботу. Проте пояснювальний ефект зайнятості у жінок виявився сильнішим, позаяк прогностичні можливості моделі зросли приблизно на 10%, тоді як у чоловіків – приблизно на 2%.

Для одержання повнішого уявлення про структурну зумовленість залучення українців до хатньої праці її було порівняно з аналогічними даними, одержаними для інших європейських країн.

При крос-культурному порівнянні відповідей на пряме запитання щодо виконання індивідами хатньої роботи всюди було зафіксовано більше охоплення жінок репродуктивною працею. Найчастіше її виконання протягом тижня зазначили болгарські жінки (87%), найрідше – фінські (6,7%) та шведські (3,2%). У жінок із інших країн ця частка не перевищувала 42%. Щоправда, й болгарські чоловіки також найчастіше займалися домашньою роботою (30,8%), тоді як найнижчими частки залучених до неї виявились у португальців, ізраїльтян і фінів (по 0,1%). Найсуттєвіше перевищення кількості жінок над кількістю чоловіків, зайнятих хатньою роботою, було відмічено у Болгарії (56,2%) та Греції (34,7%), найменше – у Швеції (1%). В Україні цей показник становив 18,8%.

У залученні до хатньої роботи після одруження також було зафіксовано гендерні відмінності. Відповідна частка осіб серед одружених чоловіків здебільшого несуттєво зростала (значення різниці не перевищувало 6%), лише у Бельгії та Нідерландах вказаний показник був дещо вищим, склавши 10% та 11,4% відповідно. Натомість у Болгарії після одруження кількість залучених до репродуктивної праці чоловіків зменшилася на 4,7%. У одружених жінок всюди спостерігалася зростан-

ня частки тих, хто займався домашньою роботою, її значення коливалися у діапазоні від 2,8% (у Швеції) до 28,9% (у Польщі).

Поселенські відмінності у частоті звернення до цієї практики, відмічені в українському суспільстві, зокрема, її більша поширеність серед мешканців сіл, були властиві лише частині країн. При цьому тип населеного пункту проживання впливав на частоту виконання хатньої роботи у жінок трохи частіше, аніж у чоловіків. Значення різниці у частках селян та містян серед тих, хто виконував домашню працю протягом останнього тижня, яке складало від 5% до 14% на користь селян, було відмічено для словацьких, словенських, українських, російських, данських, болгарських, кіпрських та іспанських жінок та данських, українських, словацьких, російських та норвезьких чоловіків. Зворотна тенденція, коли містяни частіше за сільських мешканців виконували хатню роботу, спостерігалася набагато рідше і була наявна у грецьких, словенських та кіпрських чоловіків (5,4%, 4,7% та 4,2% відповідно) і у бельгійських жінок (4,2%). У інших країнах значення цього показника не перевищувало 2,7%.

Більшість опитаних обох статей не вважало хатню працю основною формою діяльності, частка таких у всіх розглянутих країнах переважала серед чоловіків (як одружених, так і неодружених). Серед неодружених чоловіків вважали її своїм основним заняттям не більше 2,9% (у Литві), тоді як у Ізраїлі, Іспанії, Польщі, Фінляндії, Хорватії та Швеції жоден неодружений чоловік її не вважав такою. Серед одружених чоловіків максимальне значення показника було зафіксовано для Бельгії (4,2%). Найменше неодружених жінок назвали своєю основною діяльністю хатню роботу у Швеції (0,6%), найбільше – у Ірландії (15,9%). У одружених жінок цей показник зріс, досягши максимуму в Ірландії (41,9%) та у Греції

(43,1%), залишаючись низьким лише у Швеції (2,6%). Українські жінки та чоловіки за даним показником займали проміжну позицію серед населення інших європейських країн. Так, частки не-одружених та одружених респондентів, зайнятих домашньою роботою, становили 1,1% та 1,9% у чоловіків та 6,2% та 23,2% у жінок.

Ймовірно, саме надання репродуктивній праці невеликого значення наклало відбиток на відповідь на пряме запитання щодо залучення до неї. Виявлена при аналізі української частини даних тенденція забування про її виконання відтворилася і в інших країнах у респондентів обох статей. Відповідаючи на питання щодо кількості годин домашньої праці на тиждень, загалом лише 9,1% одружених чоловіків та 0,7% заміжніх жінок зазначили, що вона дорівнювала нулю. Однак, якщо значення цього показника серед мешканок різних країн варіювало несуттєво, досягаючи щонайбільше 1,8% у Ізраїлі, то серед чоловіків відмінності виявилися значно суттєвішими. Найменшою кількістю чоловіків, які не виконували хатньої роботи, була серед естонців (1%) та фінів (1,7%), тоді як більше 20% цей показник становив у Іспанії (21,2%), на Кіпрі (23,8%), у Португалії (25,9%) та у Греції (28,8%).

Одружені респонденти обох статей неоднаково оцінювали участь партнера у хатній праці. Кількість одружених чоловіків, які вказали на її здійснення, відрізнялася від оцінки заміжніми жінками участі власних чоловіків у репродуктивній праці – відмінності у значеннях цих показників варіювали у межах від 3% до 4,7% приблизно у третині країн, лише у Бельгії вони досягли 8%. Тоді як різниця у частках одружених жінок, які працювали по дому, та чоловіків, які вказали, що цим займалися їхні дружини, була наявна приблизно у по-

ловині розглянутих країн, зокрема, у близько 40% із них участь жінок у веденні господарства була недооціненою. Водночас, самооцінки витраченого на хатню роботу часу в індивідів та оцінки його кількості у шлюбних партнерів відповідної статі, мали менше розбіжностей. Відмінності в середніх значеннях показників у чоловіків були вищими за три години лише в Україні (6 годин) та на Кіпрі (3,3 години), а у жінок – в Португалії (5 годин), Ірландії (3,6 години) та Естонії (3,2 години). Таким чином, забування про неважливу діяльність при відповіді на пряме питання щодо її здійснення, виявляється не лише щодо самих респондентів, але й щодо членів подружжя.

Крім того, як жінки, так і чоловіки мали схильність при описі жіночих повсякденних практик керуватися стереотипними уявленнями щодо їхнього змісту. Так, якщо серед чоловіків, які відзначили, що не витрачали часу на репродуктивну працю, лише 0,9% раніше вказало її здійснення протягом тижня, то серед жінок ця частка становила вже 16%. До того ж, 11,2% чоловіків, які спочатку зазначили, що їхні дружини протягом тижня виконували хатню роботу, згодом згадали, що вони не витратили на неї жодної години.

Описані стереотипи, вочевидь, зумовлені гендерними відмінностями у кількості часу, витраченого на репродуктивну працю. У всіх розглянутих країнах у заміжніх жінок вона була вищою, аніж в одружених чоловіків (розбіжності значимі на рівні $p \leq 0,034$). Середнє значення цього показника для чоловіків коливалося від 6 годин на тиждень у Португалії до 19,6 в Україні, а у жінок – від 13,8 у Норвегії до 31,3 знову в Україні. Тобто репродуктивною працею населення нашої країни займалося інтенсивніше, аніж десь інде у Європі (таблиця 2).

Таблиця 2. Час, витрачений одруженим населенням європейських країн на різні типи праці

Країна	Репродуктивна праця				Вся праця			
	Чоловіки		Жінки		Чоловіки		Жінки	
	С	СВ	С	СВ	С	СВ	С	СВ
Бельгія	8,7	8,6	20,4	12,7	52,7	15,8	54,5	18,2
Болгарія	10,6	9,0	23,8	11,1	55,1	15,8	65,2	13,9
Великобританія	8,0	8,0	16,0	11,8	51,9	15,2	47,0	17,8
Германія	8,4	8,0	19,8	11,4	53,5	14,3	52,2	15,8
Греція	7,5	11,2	29,6	16,2	56,5	18,8	69,5	20,9
Данія	7,9	6,8	14,6	8,3	50,1	14,0	48,9	13,6
Естонія	14,3	11,6	21,0	13,0	59,0	14,2	60,8	15,2
Ізраїль	7,8	10,0	18,5	16,5	55,6	18,3	51,5	19,6
Ірландія	9,8	9,4	24,1	15,0	53,0	13,6	56,5	17,8

Іспанія	7,0	9,1	22,9	15,0	52,6	13,9	59,5	17,5
Кіпр	8,3	10,3	24,9	15,4	49,1	14,7	61,3	19,8
Литва	14,8	13,6	23,4	17,0	54,8	18,2	62,3	20,8
Нідерланди	8,4	8,3	17,8	12,6	50,7	14,6	45,7	15,7
Норвегія	7,6	7,1	13,8	7,8	49,4	12,8	47,2	12,7
Польща	12,7	11,3	27,8	17,7	60,4	15,9	68,9	20,5
Португалія	6,0	7,1	19,7	12,0	49,3	14,2	58,6	17,0
Росія	13,8	12,4	26,5	16,3	58,5	16,5	65,9	17,7
Словаччина	15,3	12,2	25,3	13,3	61,9	16,0	68,1	15,7
Словенія	12,9	13,8	25,3	15,0	59,0	18,0	67,5	17,4
Угорщина	11,6	10,9	26,6	16,0	56,8	14,8	67,0	17,6
Україна	19,6	19,3	31,2	19,3	62,0	20,1	70,7	24,2
Фінляндія	8,7	7,4	15,5	12,3	51,7	14,4	53,3	17,1
Франція	6,9	7,4	16,4	11,6	50,4	14,4	52,3	17,6
Хорватія	11,1	11,5	27,2	16,1	58,8	18,8	72,6	23,0
Чехія	10,1	8,7	22,8	14,4	55,9	12,9	64,5	16,9
Швейцарія	6,9	6,0	18,6	10,4	53,7	13,8	49,2	16,1
Швеція	9,8	6,6	15,5	9,2	52,1	13,1	51,9	13,5

Примітки: С – середня кількість годин, витрачена на вид роботи у певній країні.
 СВ – стандартне відхилення середнього значення у певній країні.

Гендерні розбіжності у середній кількості годин репродуктивної виявилися найвищими у Греції (22,2 години), а найнижчими – у Швеції (5,7 годин). В Україні цей розрив був помірним, склавши 11,7 годин.

Середня кількість годин хатньої праці в осіб обох статей, які не працювали на момент опитування, була більшою за ту, що мали ті респонденти, які працювали. Найбільшим цей розрив виявився в Україні, склавши 13 годин для чоловіків, та 13,9 годин для жінок, а найменшим – у чоловіків Норвегії, Швеції та на Кіпру (менше 1 години) та у жінок Данії (2,6 години).

Продуктивною працею чоловіки здебільшого займалися інтенсивніше, аніж жінки – значимих гендерних відмінностей у середній кількості робочих годин на тиждень не було виявлено лише у Литві та Україні, де вона налічувала відповідно 40,8 та 42 години у чоловіків і 40,6 та 40 годин у жінок. Загалом, у чоловіків цей показник коливався від 48,2 у Греції до 39,4 годин у Данії, а в жінок – від 45,4 у Хорватії до 29,1 у Нідерландах.

Найбільше часу на всі види праці разом (як продуктивну, так і непродуктивну) з-поміж досліджених країн серед чоловіків було витрачено українцями (62 години), а серед жінок – хорватками (72,6 годин), яким зовсім трохи поступилися

українки (70,7 годин). При цьому своїми лідируючими позиціями в рейтингу українці були зобов'язані саме тривалості хатньої праці. Найменша загальна кількість годин праці була зафіксована у кіпрських чоловіків (39,1 година) та нідерландських жінок (45,7 годин).

Здебільшого сумарна кількість годин праці у жінок перевищувала ту, що була властивою чоловікам. Така тенденція була виявлена у 17 з 27 розглянутих країн, тоді як чоловіки більше працювали лише у 5 з них, а ще у 5 значимих відмінностей у середніх значеннях показника не існувало. При цьому розмір «переробітку» жінок варіювався від 1,8 години в Естонії до 13,7 у Хорватії, тоді як у чоловіків – від 2,2 у Норвегії до 5 в Нідерландах.

При з'ясуванні соціальних чинників залучення до хатньої праці (алгоритм перевірки та змінні аналогічні описаним вище для другої моделі українського масиву) було відмічено низку відмінностей у їхніх наборах як між країнами, так і в осіб різної статі.

Предиктори зі вказаного переліку дозволяли пояснити менше 5% дисперсії кількості годин, витрачених на хатню роботу одруженими чоловіками, у 11 країнах із 26, від 5% до 10% – ще у 13 та ще у двох – від 10% до 20%. Тоді як їхні поясню-

вальні можливості у жіночій підвибірці виявилися вищими – до 5% залежної змінної було пояснено лише в одній країні, ще у 7 – до 10%, до 20% – у 8 країнах та ще в одній – більше 20%. Мінімальне значення квадрату коефіцієнту детермінації було відмічено для чоловіків у Швеції, де жоден із протестованих чинників не мав впливу на обсяг хатньої праці, а для жінок – у Португалії, де воно коливалось у межах від 0,029 до 0,028. Максимальне – для українських чоловіків [0,211; 0,194] та бельгійських жінок [0,23; 0,221]. Тобто в цілому тривалість репродуктивної праці помірно варіюється залежно від віку, рівня освіти, добробуту, типу населеного пункту та зайнятості у респондентів обох статей, хоча у жінок все ж сильніше, аніж у чоловіків.

Попри відмінності у переліках чинників, кількості годин домашньої праці, їхній вплив у різних країнах був здебільшого однаковим. Тривалість хатньої роботи в чоловіків збільшувалася у випадку, коли вони не працювали. Рівною у зайнятих та незайнятих вона була лише на Кіпрі, в Норвегії та Швеції. При цьому в семи країнах (Бельгії, Швейцарії, Німеччині, Естонії, Великобританії, Хорватії та Литві) цей чинник був єдиним, який детермінував тижневий обсяг репродуктивної праці. Майже у половині країн містяни були менш залучені до репродуктивної праці, аніж селяни, зворотна закономірність була відзначена лише в Нідерландах та Португалії. У другій половині з них таких відмінностей не існувало. Кількість годин хатньої роботи з віком зменшувалася, виключення становили лише українські чоловіки. Так само менше займалися домашньою працею більш забезпечені індивіди, а більше – освіченіші.

У жінок більше часу приділяли репродуктивній праці ті, які не працювали на момент опитування, що було спільним трендом для всіх розглянутих країн. Поселенські відмінності були зафіксовані у 14 країнах, де міські жінки працювали вдома менше за сільських. Гірше забезпечені жінки працювали вдома більше, аніж заможніші, також обсяг хатньої роботи знижував-

ся зі зростанням рівня освіти. З віком кількість годин репродуктивної праці зростала у Бельгії, Швейцарії, Франції та Швейцарії і меншала у Болгарії, Греції, Хорватії, Ізраїлі, Польщі та Словаччині.

Висновки.

Крос-культурне порівняння даних щодо залучення жінок та чоловіків до хатньої праці дозволяє констатувати наступне щодо її перебігу.

Форма запитання щодо виконання індивідами хатньої роботи суттєво впливає на одержану в процесі опитування інформацію. У всіх розглянутих країнах було зафіксовано менші значення частки охоплених хатньою працею при відповіді на пряме питання щодо її здійснення, аніж у випадку, коли респонденти вказували кількість годин, витрачених на її виконання. Водночас залучення жінок до хатньої праці було вищим, незалежно від того, який тип показника вживався.

За даними відповіді на пряме питання, в Україні хатньою працею займаються більше жінки, аніж чоловіки, селяни, аніж містяни та одружені, аніж неодружені.

Кількість годин, витрачена одруженими респондентами на хатню працю, у чоловіків зумовлювалася зайнятістю, типом населеного пункту, віком, рівнем доходів родини, а у жінок – лише зайнятістю. При цьому гендерні відмінності в обсязі хатньої роботи були відмічені лише для мешканців міст, тоді як у сільській місцевості він значимо не розрізнявся у заміжніх жінок та одружених чоловіків.

Кількість годин репродуктивної праці в Україні є найвищим із-поміж інших країн-учасниць Європейського Соціального Дослідження. Так само найбільшим є загальний обсяг праці у чоловіків та другим за розміром – у жінок.

Переліки чинників кількості годин репродуктивної праці мають як гендерні, так і крос-культурні відмінності. Також існують і гендерні та крос-культурні розбіжності у напрямках впливу окремих незалежних змінних на залужену.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Бардіна М. О. Гендерний розподіл праці в українському суспільстві на прикладі подвійного навантаження / М. О. Бардіна, Т. О. Марценюк // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*: 36. наук. праць. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – № 20. – С. 231-242.
2. Марценюк Т. Гендерована робота: як ринок праці та хатня робота конструюють гендер / Т. Марценюк, О. Плахотнік, за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової // *Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей*. – Київ: Критика, 2017. – С. 77-96.
3. Gonalons-Pons P. Gender and Class Housework Inequalities in the Era of Outsourcing Hiring Domestic Work in Spain / P. Gonalons-Pons // *Social Science Research*. – 2015. – Vol. 52. – P. 208-218.
4. Kim E. H.-W. Division of Domestic Labour and the Lowest-Low Fertility in South Korea / E. H.-W. Kim // Lee Kuan Yew School of Public Policy Research Paper № 17-10. – Singapore: National University of Singapore, Lee Kuan Yew School of Public Policy, 2017. – 36 p.
5. Klimczuk A. Work, Domestic Work, Emotional Labor / A. Klimczuk, ed. by Bryan S. Turner, Chang Kyung-Sup, Cynthia F. Epstein, Peter Kivisto, J. Michael Ryan, William Outhwaite // *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social Theory*. – London: Wiley-Blackwell, 2017. – P. 1-4.
6. Nitsche N. Housework over the Course of Relationships: Gender Ideology, Resources, and the Division of Housework from a Growth Curve Perspective / N. Nitsche, D. Grunow // *Advances in Life Course Research*. – 2016. – Vol. 29. – P. 80-94.

7. Perales F. Gender, Justice and Work: A Distributive Approach to Perceptions of Housework Fairness / F. Perales, J. Baxter, T. o Tai // *Social Science Research*. – 2015. – Vol. 51. – P. 51-63.
8. Ruppner L. E. Cross-National Reports of Housework: An Investigation of the Gender Empowerment Measure / L. E. Ruppner // *Social Science Research*. – 2010. – Vol. 39, № 6. – P. 963-975.
9. Solaz A. Intergenerational Correlation of Domestic Work: Does Gender Matter? / A. Solaz, F.-C. Wolff // *Annals of Economics and Statistics*. – 2015. – Special Issue on the Economics of Gender, № 117 / 118. – P. 159-184.
10. Solaz A. Union History and Division of Domestic Work Between Partners / A. Solaz, ed. by R.-L. Arnaud // *The Contemporary Family in France. Partnership Trajectories and Domestic Organization*. – INED Population Studies. – Cham: Springer International Publishing, 2015. – Vol. 5. – P. 227-249.
11. Yilmaz G. Migrating Women and Domestic Work: Starting Our Exploration / G. Yilmaz, S. Ledwith // *Migration and Domestic Work. The Collective Organization of Women and their Voices from the City*. – Cham: Palgrave Macmillan, 2017. – P. 1-16.

REFERENCES

1. Bardina, M.O. & Martsenyuk, T.O. (2014) Hendernyi rozpodil pratsi v ukrainskomu suspilstvi na prykladi podviinoho navantazhennia [Gender Division of Labor in Ukrainian Society on the Example of Double Burden]. *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspilstva: Zbirnyk naukovykh prats*, 20, 231-242 [in Ukrainian].
2. Martsenyuk, T. & Plakhotnik, O. (2017) Henderovana robota: yak rynok pratsi ta khatnia robota konstruiuiut hender [Gendered Work: How the Labor Market and Domestic Work Construct Gender]. *Hender dliamedii: pidruchnyk iz hendernoi teorii dlia zhurnalistyky ta inshykh sotsiohumanitarnykh spetsialnostei* [Gender for the media: a textbook on gender theory for journalism and other socio-humanitarian specialties]. (pp. 77-96). Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
3. Gonalons-Pons, P. (2015). Gender and Class Housework Inequalities in the Era of Outsourcing Hiring Domestic Work in Spain. *Social Science Research*, 52, 208-218.
4. Kim, E.H.-W. (2017) Division of Domestic Labour and the Lowest-Low Fertility in South Korea. *Lee Kuan Yew School of Public Policy Research Paper № 17-10*.
5. Klimczuk, A. (2017). Work, Domestic Work, Emotional Labor. B.S. Turner, C. Kyung-Sup, C.F. Epstein, P. Kivisto, J.M. Ryan & W. Outhwaite (Eds.) *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social Theory* (pp. 1-4). London: Wiley-Blackwell.
6. Nitsche, N., & Grunow, D. (2016). Housework Over the Course of Relationships: Gender Ideology, Resources, and the Division of Housework from a Growth Curve Perspective. *Advances in Life Course Research*, 29, 80-94.
7. Perales F., Baxter J., & Tai T.-o (2015). Gender, Justice and Work: A Distributive Approach to Perceptions of Housework Fairness. *Social Science Research*, 51, 51-63.
8. Ruppner, L.E. (2010) Cross-National Reports of Housework: An Investigation of the Gender Empowerment Measure. *Social Science Research*, 39(6), 963-975.
9. Solaz, A. (2015) Union History and Division of Domestic Work Between Partners. A. Régnier-Loilier (Ed.) *The Contemporary Family in France. INED Population Studies, Vol 5*. (pp. 227-249). Cham: Springer.
10. Solaz, A. & Wolff, F.-Ch. (2015) Intergenerational Correlation of Domestic Work: Does Gender Matter? *Annals of Economics and Statistics*, (117/118), 159-184
11. Yilmaz, G. & Ledwith, S. (2017) Migrating Women and Domestic Work: Starting Our Exploration. G. Yilmaz & S. Ledwith *Migration and Domestic Work. The Collective Organisation of Women and their Voices from the City* (pp. 1-16). Cham: Palgrave Macmillan.

Малиш Ліна Олександрівна

Кандидат соціологічних наук, доцент, кафедра соціології
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
04070, Київ, вул. Г. Сковороди, 2

Malysh Lina

PhD in Sociology, Associate Professor, department of Sociology
The National University «Kyiv-Mohyla Academy»
2, Skovorody Str., Kyiv, 04070, Ukraine

ORCID: 0000-0003-3155-3209

Email: serpentina@ukr.net

Цитування: Малиш Л. О. Залучення жінок та чоловіків до хатньої праці в Україні та інших європейських країнах: досвід крос-культурного дослідження / Л. О. Малиш // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Том 21, №1. – С. 37-45.

Citation: Malysh, L.O. (2018). Zaluchennia zhynok ta cholovikiv do khatnoi pratsi v Ukraini ta inshykh yevropeiskykh krainakh: dosvid kros-kulturnoho doslidzhennia [Men's and women's engagement in domestic work in Ukraine and other European countries: experience of cross-cultural research]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(1), 37-45.

Стаття надійшла / Article arrived: 02.01.2018

Схвалено до друку / Accepted: 09.01.2018